

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Н. В. МИХАЙЛОВА, кандидат економічних наук, доцент;
В. В. КАРЦЕВА, доктор економічних наук, доцент
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Метою статті є визначення сутності ризику в туристичній індустрії, систематизація ризиків туристичного підприємства за різними класифікаційними ознаками. Стаття присвячена ідентифікації ризиків як попереднього етапу управління ризиками туристичного підприємства. **Методика дослідження.** Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу. **Результати.** Аналізуючи та систематизуючи наукові праці багатьох учених, було розглянуто сутність поняття «ризик у туристичній діяльності», а також представлено власну систему бачення класифікації ризиків туристичного підприємства. **Практична значущість результатів дослідження.** У статті обґрунтовано, що попередні заходи з ідентифікації ризиків є важливою та необхідною передумовою для подальшого управління ризиками туристичного підприємства. Основні наукові положення статті можна використовувати у практиці туристичних підприємств для оцінки, упередження та мінімізації негативного впливу ризиків.

Ключові слова: ризики, класифікація ризиків, імовірність втрати, туристична діяльність, туристичні підприємства.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна туристична галузь є однією з найбільш доходних та динамічних галузей народного господарства України. Розвиток туристичної сфери позитивно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку, є одним із найперспективніших напрямів структурної перебудови економіки.

Незважаючи на глобальну фінансово-економічну кризу, обсяги туристичної діяльності у світі показують зростання в середньому на 10 % на рік, а на долю міжнародного туризму припадає 6 % загального обсягу світового експорту та близько 30 % світового експорту по-

слуг. За словами Ю. Клименко, заступника Міністра економічного розвитку і торгівлі України, кожне 11 робоче місце у світі припадає на сферу туризму, що доводить стійкість галузі під час світового економічного спаду, перетворює її на ключовий фактор конкурентоспроможної, високоефективної економіки [6].

Туризм характеризується таким видом діяльності людей, як тимчасове їх переміщення з місця постійного проживання в іншу країну або місцевість у межах своєї країни з різними цілями: оздоровчою, пізнавальною, професійною, спортивною тощо. Однак, як показують життєві ситуації та статистика, туризм завжди пов'язаний із певним ризиком. Тому існує потреба в дослідженні видів ризиків, що загрожують діяльності туристичних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у дослідження проблеми ризиків туристичних підприємств зробили такі науковці, як В. М. Гранатуров, В. В. Гуменюк, В. Ф. Кифяк, М. С. Клапків, О. М. Ляшенко, Н. І. Машина, А. О. Овчаров, Т. М. Ореховська, В. С. Романов, М. В. Тяжова, Л. П. Шматько та ін. Існує безліч підходів і спроб класифікувати ризики. Однак, у науковій літературі, присвяченій проблемам підприємництва в туристичній індустрії, немає чіткої системи класифікації ризиків.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення сутності поняття ризику туристичного підприємства та надання класифікації даної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Діяльність будь-якого підприємства туристичної індустрії в ринкових умовах схильна до впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають негативно на результати діяльності, знижують ефективність роботи туристичної фірми, а, отже, і конкурентоспроможність її на ринку.

Ризик, будучи невід'ємною частиною економічного, політичного, соціального життя суспільства, неминуче супроводжує всі сфери діяльності та напрями будь-якої організації, яка функціонує в умовах туристичного ринку. У зв'язку з цим головним і неодмінним критерієм нормальної дієздатності сучасного туристичного підприємства є вміння керівництва прогнозувати, проводити профілактику, раціонально контролювати й ефективно управляти ризиками.

І. М. Школа визначає ризик у туристичній діяльності як імовірність того, що підприємство зазнає збитків або витрат, якщо прийняте управлінське рішення не здійсниться, а також якщо під час прийняття цих рішень були допущені прорахунки чи помилки [7]. Н. Є. Кудла стверджує, що ризик у туристичній діяльності – це суб'єктивна оцінка досягнутого результату й обумовлених ним доходу або витрат. Джерелом ризику є невизначеність господарської ситуації, що виникає через безліч

змінних факторів і випадковостей, неповноти інформації про туристичний ринок, а також особливостей особистості підприємців [3]. О. М. Кальченко пропонує розглядати ризик суб'єктів туристичної діяльності як поняття, що характеризує дію, процес або явище, у результаті яких виникає можливість зниження конкурентоспроможності туристичного продукту, що призводить до зменшення попиту на нього, недоотримання очікуваної величини прибутку або понесення збитків підприємством [2].

Отже, під ризиком прийнято розуміти ймовірність (загрозу) втрати туристичним підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності.

Виробництво туристичного продукту пов'язане з певними ризиками – фінансовими, політичними, екологічними, комерційними, інфляційними, валютними, інвестиційними тощо. Наявність такої величезної кількості різновидів ризиків туристичного підприємства обумовлює необхідність їх класифікації та розгляду.

Дослідження наукових підходів різних авторів дозволило сформулювати власну систему бачення класифікації ризиків туристичного підприємства (рис. 1).

До зовнішніх належать ризики, безпосередньо не пов'язані з діяльністю туристичної фірми. Джерелом виникнення зовнішніх ризиків є зовнішнє середовище відносно фірми. Систему зовнішніх ризиків становлять інфляційні ризики (значне й нерівномірне зростання цін як на продукти харчування, паливо, енергоносії, так і на послуги фірми), політичні ризики (часті зміни законодавства у сфері ліцензування та сертифікації туристичних послуг, нестабільна соціально-політична ситуація у країні, шахрайство), природно-кліматичні ризики, ризик відсутності попиту на деякі дорогі туристичні послуги (пов'язані з низькою платоспроможністю клієнтів), а також фінансові ризики (зокрема, інфляційні, валютні, ризики зміни відсоткової ставки та умов кредитування) [4].

Рис. 1. Класифікація ризиків туристичного підприємства

Внутрішні ризики формуються у процесі управління туроперайтингом і виникають унаслідок недостатньо ефективної роботи самих туристичних підприємств. Група внутрішніх ризиків поєднує фінансові та нефінансові ризики. Фінансові ризики пов'язані зі здійсненням операцій туристичного підприємства. До фінансових ризиків належать: валютний, кредитний, інвестиційний, цінний, ризик недоотримання або невчасного отримання грошових коштів, ризик упущеної вигоди.

Нефінансові ризики оцінюються якісно та є притаманними будь-якому бізнесу, у тому числі й туристичному. Серед нефінансових ризиків виділяють: комерційний (виникає у процесі реалізації турпродукта, наприклад, ризик неукладення договорів або відмови від путівки), інноваційний (імовірність втрат в разі вкладання туристичною фірмою коштів у виробництво нових туристичних продуктів, які, можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку), стратегічний (ризик неправильної системи стратегічного планування діяльності), кадровий, ризик втрати репутації та ін.

Для страхування важливий поділ ризиків на чисті та спекулятивні ризики. Чисті – ті, що передбачають збиток або одержання нульового результату, наприклад, природні, екологічні, політичні, виробничі, комерційні, ділові. Спекулятивні націлені як на одержання збитку, так і прибутку, і в цілому можуть належати до фінансових ризиків [5].

За зміною в часових моментах ризики туристичних підприємств поділяють на динамічні та статичні. Динамічний ризик – це ризик непередбачених змін унаслідок прийняття управлінських рішень або змін, що відбулися в економічній, політичній та інших сферах суспільного життя. Динамічний ризик має ймовірнісний характер, його наслідки змінюються залежно від ситуації, наприклад, це може бути ризик банкрутства або економічної кризи. Статичний ризик практично не змінюється в часі, наприклад ризик пожежі.

Абсолютний ризик оцінюється у грошових одиницях (гривнях, доларах, євро тощо), а відносний ризик – у частках одиниці або відсотках. Наприклад, ризик у підприємстві можна вимірювати абсолютною величиною – сумою збитків і втрат, і відносною – ступенем ризику, тобто мірою ймовірності нездійснення запланованого заходу або недосягнення за-

планованого рівня прибутку, доходу, ціни [8].

З точки зору тривалості у часі, ризики можна поділити на короткотермінові й постійні. До групи короткотермінових належать ті ризики, які загрожують підприємцю протягом кінцевого відомого відрізка часу, наприклад валютний ризик, коли збитки можуть виникнути під час перевезення туристів. До постійних ризиків зараховують ті, котрі безперервно загрожують підприємницької туристичної діяльності в даному географічному районі (можливість землетрусу, загроза затоплення) або в певній галузі економіки.

Оскільки основне завдання підприємця – ризикувати обачливо, не переходячи тієї межі, за якою можливе банкрутство фірми, слід виділяти допустимий, критичний та катастрофічний ризики. Допустимий (неістотний) ризик – ризик прийнятого рішення, унаслідок здійснення якого туристичному підприємству загрожує втрата прибутку. У межах даного ризику підприємницька діяльність зберігає свою економічну доцільність. Критичний (істотний) ризик – дана зона ризику характеризується небезпекою втрат, які перевищують очікуваний прибуток, а також можуть призвести до втрати всіх коштів, вкладених у туристичний проект. Катастрофічний (загрозливий) ризик – ризик прийнятого рішення, у результаті якого виникає неплатоспроможність туристичного підприємства [1]. Зазвичай, катастрофічний ризик призводить до банкрутства підприємницької фірми, адже в даному випадку можлива втрата не лише вкладених підприємцем коштів, але і його майна.

За ступенем правомірності можуть бути виділені такі ризики: виправданий (правомірний) і невиправданий (неправомірний). Можливо, це найбільш важливий для туристичного підприємця тип класифікації, що має практичне значення. Виправданий ризик повинен бути направлений на досягнення значної суспільно-корисної мети та співвідноситись із нею.

Усі ризики можна розділити на дві великі групи за можливістю страхування: страхові й нестрахові. Підприємець може частково перекласти ризик на інших суб'єктів економіки, зокрема убезпечити себе, здійснивши певні витрати у вигляді страхових внесків. Таким чином, деякі види ризиків (наприклад, ризик втрати майна, прибутку, ризик виникнення по-

жежі, аварій), підприємець може застрахувати. Проте, існує одна група ризиків, які не беруться страхувати страхові компанії, але при цьому саме взяття на себе ризику є потенційним джерелом прибутку підприємця.

Отже, усі ризики, які притаманні туристичним підприємствам, так чи інакше пов'язані зі створенням і реалізацією туристичного продукту. Це пояснюється тим, що саме особливості туристичного продукту обумовлюють специфіку діяльності туристичних підприємств і, як наслідок, визначають спектр ризиків, притаманних туристичному виду господарської діяльності.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Ураховуючі сучасні тенденції туристичної діяльності, а також зростання рівня ризиків, важливим завданням є ідентифікація ризиків, як складова частина управління ризиками на підприємстві. Важливість вияву ризиків саме в діяльності туристичного підприємства обумовлена тим, що великий вплив на його функціонування здійснюють сезонні коливання попиту, короткий цикл ділової активності, а також особливості самої туристичної послуги. Надана класифікація ризиків може бути використана для оцінки ризиків туристичного підприємства, а в подальшому – для прийняття керівництвом підприємства рішень у сфері управління ризиками, а саме для розробки заходів щодо їх упередження або мінімізації негативного впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицюк М. А. Економічна безпека підприємницької діяльності в туристичній галузі / М. А. Грицюк // Вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2013. – Вип. 23.8. – С. 184–200.
2. Кальченко О. М. Економічна безпека підприємств туристичної сфери [Електронний ресурс] / О. М. Кальченко. – Режим доступу: <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arclj=11id=19> (дата звернення: 21.05.16). – Назва з екрана.
3. Кудла Н. Є. Менеджмент туристичного підприємства : підручник / Н. Є. Кудла. – Київ : Знання, 2012. – 343 с.

4. Мацова А. С. Экономическая безопасность в управлении рисками туристических предприятий / А. С. Мацова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Сер.: Экономика и управление. – 2009. – № 2. – Т. 22 (61). – С. 201–211.
5. Машина Н. І. Страхування для туристичних підприємств : навч. посібник / Н. І. Машина. – Київ : Центр навч. л-ри, 2006. – 368 с.
6. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=cde1ee15-1438-40a9-9e08-5eb1ed9bd750> (дата звернення: 23.05.16). – Назва з екрана.
7. Школа І. М. Розвиток туристичного бізнесу : навч. посіб. [Електронний ресурс] / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, О. П. Корольчук. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/shkola3-3.htm (дата звернення: 23.05.16). – Назва з екрана.
8. Удуд І. Р. Ризики діяльності та шляхи запобігання банкрутству туристичних підприємств / І. Р. Удуд // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2014. – №2 (74). – С. 120–125.

REFERENCES

1. Hrytsuk, M. A. (2013). Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoyi diyalnosti v turystychniy haluzi [Economic security of entrepreneurship in tourism]. *Visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnogo universytetu Ukrainy – Bulletin of the National Forestry University of Ukraine: Collected papers, (23.8), (pp. 184-200)* [in Ukrainian].
2. Kalchenko, O. M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstv turystychnoyi sfery [Economic security tourism industry]. Retrieved from <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arclj=11id=19> (accessed 21 May 2016) [in Ukrainian].
3. Kudla, N. E. (2012). *Menedzhment turystychnogo pidpriemstva [Management of tourist enterprises]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

4. Matsova, A. S. (2009). Ekonomicheskaia bezopasnost v upravlenii riskami turistskikh predpriatii [Economic safety of dashes in the control of tourist enterprises]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Ser. Ekonomika i upravlenie – Scientists note of the Taurian National University them. VI Vernadsky*. Collected papers. (2, Vols. 22(61), (pp. 201–211). – Simferopol: Tavricheskiy universitet im. V.I. Vernadskogo [in Ukrainian].
5. Mashyna, N. I. (2006). *Strakhuvannia dlia turystychnykh pidpryemstv [Insurance for tourist enterprises]*. Kyiv: Zentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
6. Ofitsiyniy sait Ministerstva tkonomichnogo rozvytku i torgivli Ukrainy [The official website of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. <http://www.me.gov.ua>. Retrieved from <http://www.me.gov.ua> (accessed 23 May 2016) [in Ukrainian].
7. Shkola, I. M., Orekhovska, T. M. & Korolchuk, O. P. Rozvytok turystychnogo biznesu [Development of tourism]. Retrieved from http://tourlib.net/books_ukr/shkola3-3.htm (accessed 23 May 2016) [in Ukrainian].
8. Udud, I. P. (2014). Ryzky diialnosti ta shliakhy zapobigannia bankrutstvu turystychnykh pidpryemstv [Risks and ways of preventing bankruptcy of tourism enterprises]. *Visnyk Chernigivskogo derzhavnogo tekhnologichnogo universytetu – Bulletin of the Chernihiv State Technological University*: Collected papers. (2(74), (pp. 120–125).

Н. В. Михайлова, кандидат экономических наук, доцент; **В. В. Карцева**, доктор экономических наук, доцент (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Классификация рисков туристического предприятия.**

Аннотация. Целью статьи является определение сущности риска в туристической индустрии, систематизация рисков туристического предприятия по различным классификационным признакам. Статья посвящена идентификации рисков как предварительного этапа управления рисками туристического предприятия. **Методика исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, диалектического подхода. **Результаты.** Анализируя и систематизируя научные труды многих ученых, была рассмотрена сущность понятия «риск в туристической деятельности», а также представлено собственную систему видения классификации рисков туристического предприятия. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье обосновано, что предварительные меры по идентификации рисков являются важной и необходимой предпосылкой для дальнейшего управления рисками туристического предприятия. Основные научные положения статьи можно использовать в практике туристических предприятий для оценки, предупреждения и минимизации негативного влияния рисков.

Ключевые слова: риски, классификация рисков, вероятность потери, туристическая деятельность, туристические предприятия.

N. Mikhailova, Cand. Econ. Sci., Docent; **V. Kartseva**, Dc. Econ. Sci., Docent (Poltava University of Economics and Trade). **Risk classification of tourist enterprise.**

Summary. The purpose of this article is to define the notion of risk in the tourism industry, classification of risks tourism enterprises according to various classification criteria. The article is devoted to risk identification as a preliminary stage of risk management tourist enterprise. **Methodology of research.** The solution in the article the tasks carried out with the help of such scientific and special research methods: analysis and synthesis, systematization and generalization, the dialectical approach. **Findings.** Analyzing and systemizing scientific works of many scientists the article considers the essence of the concept “risk in tourism activities”, and presents its own vision system risk classification of tourist enterprise. **Practical value.** The article proves that the previous steps of risk identification is an important and necessary prerequisite for further risk management of a tourist enterprise. Basic scientific principles can be used in the practice of tourism enterprises to assess, prevent and minimize the negative impact of risks.

Keywords: risks, classification of risks, probability of loss, tourist activity, tourist enterprises.